

על קנאים וקנאה – לפרשת פינחס

איילת סקסטיין

שני קנאים בפרשתנו: פנחס בן אלעזר, שעליו אומר הכתוב: "פִּינְחָס בֶּן-אֶלְעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַלֵּהָן הַשֵּׁיב אֶת-חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת-קִנְאֹתֵי בְּתוּכֶם" (במדבר כה:יא); ויהושע בן-נון, שעליו אמר משה בעקבות הצעתו לכלוא את אלדד ומידד המתנבאים במחנה: "הֲמִקְנָא אֶתָּה לִי?" (שם יא:כח).

פרשה זו עומדת בסימן החילופין מדור יוצאי מצרים לדור המדבר: אלעזר הכהן מתחיל לשמש תחת אביו כיד ימינו של משה; נערך מפקד מסכם, שנפקדים בו הבנים הנכנסים לארץ ונפקדים ממנו האבות שמתו במדבר; בנות צלפחד עומדות על זכותן למלא את מקום אביהן בירושת הארץ; ומשה סומך את יהושע לרועה לעדה תחתיו.

דומה שהדמויות הבולטות בפרשה זו מבטאות יפה את ההבדל בין הדור הקודם, הכושל, לדור שעתיד להיות דור הכיבוש וההתנחלות. זהו דור הקנאים, הדבקים בדרכם, הנחושים באמונתם בצדקת הדרך. אלה האנשים והנשים שאופיים עוצב וחושל במדבר, בניגוד לאבותיהם ההססנים והפסימיים שגדלו והתחנכו כעבדים. קנאותם, כמידה בולטת באופיים, מעידה על אישיותם הפעילה והיוזמת ובזכות תכונות אלה הם מתאימים להיכנס לארץ ולנחול אותה.

ואולם, בקריאה מדוקדקת יותר, צצה השאלה: האמנם אקטיביזם, נחישות וקנאות הם המסר היחיד שעולה מן הפרשה?

נשים לב כי קנאתו של יהושע, כדברי משה בפרשת בהעלותך, התקבלה בהסתייגות עוד אז. נשים לב גם שפנחס זוכה לשבח ולברכה ה' על קנאתו לא משום שהעניש את הראויים לעונש, אלא משום שהציל את העם מעונש. רש"י מסביר את המלים "בְּקִנְאוֹ אֶת-קִנְאֹתֵי" כך: "בקצפו את הקצף שהיה לי לקצוף". כלומר, פנחס, בקנאו את קנאת ה', פטר את ה' מן הצורך לקנא את קנאתו בעצמו ולפגוע בעם, ומשום כך "וְלֹא-כִלִּיתִי אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאֹתֵי" (במדבר, כה:יא). גדולתו של פנחס אינה אפוא בדמים ששפך, אלא בדמים שחסך.

רבתינו צירפו לפרשה קנאי נוסף – את אליהו הנביא. בהפטרה המקורית (שלא בימי בין המצרים), אנו חוברים אליו בהיותו במדבר, שמה נמלט לאחר שחיסל את נביאי הבעל בהר הכרמל. לשאלתו של ה', מעיד על עצמו אליהו: "קִנְאָה קִנְאֹתֵי לֵה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת" (מל"א, יט:י). בניגוד לפנחס, הזוכה בפרשתנו לברית שלום ולברית כהונת עולם מאת ה', דברי אליהו ומעשיו אינם מתקבלים בברכה. ה' מנסה להסביר לו כי "לֹא בְרוּחַ ה' ... לֹא בְרֵעַשׁ ה' ... לֹא בְּאֵשׁ ה'", אלא ב"קוֹל דְּמָמָה דְקָה" (שם, פס' יא-יב). אך אליהו בשלו, משיב שנית: "קִנְאָה קִנְאֹתֵי" (שם, פס' יד). לשמע זאת מודיע לו ה' על סיום תפקידו: "וְאֶת-אֱלִישֶׁע בֶּן-שֹׁפָט מֵאֲבֵל מְחֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַחְתֶּיךָ" (שם, פס' טז).

דומני, אם כן, שהמסר העולה מן הפרשה, ואותו חידדו רבותינו בהצמידם אליה את הדין בקנאתו של אליהו, הוא רב-שכבתי: אכן, יש צורך בלהט של עשייה, בדבקות באמונה ובמטרה ובנכונות למעשים קיצוניים בנסיבות מסוימות. אך תמיד יש לבחון ולבדוק – האם המטרה ראויה? איפה עובר הגבול? האם תמיד כל האמצעים כשרים? ולפעמים הקו המבדיל בין קנאה רצויה לקנאה פסולה הוא דק כקול דממה.

אם הבנו את המסר המורכב הזה – הרי שאנו מוכנים להיכנס ולבנות את הארץ.